

the educational process to the future specialist's personality, student-centeredness and others.

Key words: foreign language training; Common European Framework of Reference for Languages; English for Specific Purposes; integrated learning major and foreign language; student-centeredness.

Дата надходження статті: 22.10.2020 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук Султанова Н.В.

УДК 378.046-021.68:80 (477.7)

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi46.139>

Чух Г. П.*,

orcid.org/0000-0002-6831-4204

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ВЧИТЕЛІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ПІВДЕННИХ ОБЛАСТЯХ УКРАЇНИ (40-ВІ РР. ХХ СТ. – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)

Статтю присвячено розгляду історико-педагогічних досліджень проблеми розвитку вітчизняної післядипломної освіти вчителів філологічних дисциплін у південних областях України в період 40-вих рр. ХХ ст. – початку ХХІ століття; простежено, яким чином було відображено основні етапи становлення та розвитку післядипломної освіти вчителів у науково-педагогічних джерелах.

Доведено, що незначна кількість досліджень розвитку післядипломної освіти вчителів до 80-х років ХХ століття не сприяла проведенню історико-педагогічної рефлексії функціонування означеної освітньої галузі загалом і післядипломної освіти вчителів філологічних дисциплін у південних областях України зокрема. Науковий пошук учених зосереджувався на дотичних проблемах освіти. Подальші ґрунтовні дослідження є джерелом наукового пізнання означеної проблеми: у фундаментальних історико-педагогічних працях простежено еволюцію змісту післядипломної педагогічної освіти, виявлено й схарактеризовано провідні тенденції функціонування означеної освітньої галузі, виокремлено національну специфіку цього процесу. Опрацювання цих досліджень сприяло виявленню загальнодержавних особливостей розвитку післядипломної освіти вчителів філологічних дисциплін у південних областях України в 40-ві рр. ХХ ст. – на початку ХХІ ст.

Проаналізовано історико-педагогічні пошуки, присвячені регіональному розвитку досліджуваної галузі освіти. Вивчення цих матеріалів дозволило виокремити особливості розвитку післядипломної освіти вчителів у різних регіонах України, зацентрувати на особливостях південних областей України, що мали вплив на функціонування означеної галузі.

Розглянуто роботи вчених, що досліджують розвиток післядипломної педагогічної освіти в інших країнах; це сприяє можливості екстраполяції такого досвіду в сучасний освітній простір.

Ключові слова: підвищення кваліфікації, післядипломна педагогічна освіта, учителі філологічних дисциплін.

Постановка проблеми. Для визначення мети, завдань та новизни наукового пошуку важливо вивчити вже наявні дослідження конкретної проблеми. Це допоможе підбити підсумки досліджень, критично оцінити набутки різних науковців, виявити недостатньо опрацьовані проблеми, окреслити теми, що потребують додаткового або нового вивчення. У контексті нашого дослідження ми відстежимо історико-педагогічні праці щодо окресленої нами проблеми – розвиток післядипломної освіти вчителів

* © Чух Г. П.

філологічних дисциплін у південних областях України (40-ві рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.) – через призму наукового доробку вітчизняних учених.

Аналіз досліджень. Різні аспекти функціонування системи підвищення кваліфікації як однієї з підсистем післядипломної педагогічної освіти досліджували вітчизняні й зарубіжні науковці: С. Крисюк, А. Кузьмінський, П. Худомінський та ін. (історичний аспект становлення й розвитку системи підвищення кваліфікації); І. Жорова, В. Примакова та ін. (розвиток професійності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти); К. Везетіу, Ю. Картава, Л. Чумак та ін. (процес підвищення кваліфікації вчителів-філологів) [12]. Однак під час аналізу означених наукових доробків виявлено небагато публікацій, які б висвітлювали проблему розвитку післядипломної освіти вчителів-філологічних дисциплін у південних областях України (40-ві рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.)

Мета статті – розглянути історико-педагогічні дослідження розвитку післядипломної освіти вчителів філологічних дисциплін у південних областях України (40-ві роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.).

Виклад основного матеріалу. Оскільки заклади підвищення кваліфікації педагогів у південних областях України, як і в інших регіонах, були створені в 40-х роках ХХ ст., то перші праці, у яких хоча б дотично відстежувалася діяльність цих установ, з'явилися вже на початку наступного десятиліття.

Глибоко й усебічно досліджувала історико-педагогічні праці періоду становлення радянської системи підвищення кваліфікації вчителів 50-х років ХХ століття В. Примакова: науковицею відстежено, як здійснювали історико-педагогічні пошуки О. Шатенко «Розвиток народної освіти на Волині в роки Радянської влади (1939–1954 рр.)» (1954 р.); О. Ігнат «Нариси з історії розвитку народної освіти в Закарпатській області за роки радянської влади» (1955 р.); І. Павлюк «Розвиток народної освіти в західних областях Української РСР (1939–1950 рр.)» (1956 р.); О. Кондратюк «Розвиток школи на Тернопільщині» (1958 р.) тощо. Ми погоджуємося з висновком, зазначеним в історико-педагогічній монографії вченої, що в означений період питання підвищення кваліфікації вчителів у дисертаціях й інших наукових виданнях згадані опосередковано, не розглянуті їхні механізми, водночас наголошено на важливості професійної та ідейно-політичної підготовки педагогів [7].

Історико-педагогічні праці ідеологічно спрямованого періоду розвитку післядипломної освіти вчителів-філологічних дисциплін у південних областях України (1959–1984 рр.) є більш ґрунтовними дослідженнями означеної проблеми. Серед узагальнювальних наукових робіт, у яких охарактеризовано розвиток післядипломної освіти вчителів, вирізняється дослідження П. Худомінського. У монографії «Развитие системы повышения квалификации педагогических кадров советской общеобразовательной школы (1917–1981 гг.)» учений проаналізував передумови створення й особливості розвитку системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, відзначивши, що цілеспрямована системна робота освітньої галузі призвела до організації повноцінної курсової форми підвищення кваліфікації [10].

Історико-педагогічні праці, що відображають національно спрямований період (1985–2014 рр.) складають найбільш обширний перелік ґрунтовних досліджень післядипломної освіти вчителів: наукове видання «Підвищення кваліфікації педагогічних кадрів» за ред. І. Жерносека, М. Красовицького, С. Крисюка 1992 р. [5], монографія «Розвиток післядипломної освіти педагогічних кадрів в Україні (1944–1995 рр.)» С. Крисюка 1997 р. [2], дисертації «Теоретико-методичні основи функціонування системи післядипломної освіти педагогів в Україні» Н. Протасової 1999 р. [8] і «Теоретико-методологічні засади післядипломної педагогічної освіти в Україні (1944–1995 рр.)» А. Кузьмінського 2003 р. [3] та ін. У цих фундаментальних історико-педагогічних працях простежено еволюцію змісту післядипломної педагогічної освіти, виявлено і схарактеризовано провідні тенденції функціонування

означеної освітньої галузі, виокремлено національну специфіку цього процесу. Опрацювання нами цих досліджень сприяло виявленню загальнодержавних особливостей розвитку післядипломної освіти вчителів філологічних дисциплін у південних областях України в 40-ві рр. ХХ ст. – на початку ХХІ ст.

Варто окремо виділити історико-педагогічні пошуки, присвячені регіональному розвитку досліджуваної галузі освіти. Зокрема, дисертація О. Червінської «Становлення та розвиток післядипломної педагогічної освіти в Автономній Республіці Крим» (2007 р) присвячена актуальній проблемі специфіки розвитку післядипломної педагогічної освіти в умовах регіону. Розглянуто своєрідність досліджуваної проблеми в Автономній Республіці Крим у різні періоди її історичного розвитку [11]. Регіональний аспект післядипломної педагогічної освіти висвітлений і в статті Н. Кот («Сторінки історії Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти (1944 р. – початок 60-х рр.)» [1] та ін. Вивчення цих матеріалів досліджень науковців дозволило виокремити особливості регіонального розвитку післядипломної освіти вчителів у досліджуваних регіонах і зацентрувати на особливостях південних областей України, що мають вплив на функціонування означеної галузі.

Маємо констатувати, що південний регіон, маючи характерні для всієї України закономірності, у структурі міжнаціональних відносин відзначається своїми неповторними особливостями, які необхідно враховувати в організації післядипломної освіти вчителів філологічних дисциплін. Вони виявляються насамперед значною роллю численних національних меншин у суспільному, економічному та політичному житті. Окрім цього, визначальними рисами регіону є локальне проживання національних меншин, насамперед у межах окремих сіл чи навіть районів; прикордонне розташування його окремих областей, висока щільність проживання населення, його сезонне коливання внаслідок поповнення чи спливу жителів різних національностей у курортній зоні [6]. Ці чинники впливають на характер мовно-літературної шкільної освіти регіону, а звідси – і на зміст системи підвищення кваліфікації вчителів філологічних дисциплін південних областей України.

Науковий інтерес становлять і дослідження науковцями розвитку післядипломної педагогічної освіти в інших країнах. Зокрема, С. Синенко в дисертації «Розвиток післядипломної педагогічної освіти в країнах Західної Європи (Англія, Франція, Німеччина) (2002 р). характеризує спільні тенденції її розвитку в європейських країнах. Ученою розроблено рекомендації щодо перспективних шляхів використання європейського досвіду післядипломної педагогічної освіти в Україні [9]. Порівняльну характеристику підвищення фахового рівня освітян Франції й України в 60-ті – 90-ті роки ХХ ст. наводить у монографії «Післядипломна педагогічна освіта Франції: здобутки та перспективи» Ю. Несін (2014 р.). Науковець аналізує розвиток цієї освітньої галузі в контексті європейської інтеграції [4]. Вивчення таких історико-педагогічних досліджень, у яких схарактеризовано розвиток післядипломної освіти в інших країнах, сприяє можливості екстраполяції такого досвіду в сучасний освітній простір.

Висновки. Підсумовуючи результати розгляду історико-педагогічних досліджень розвитку післядипломної освіти вчителів філологічних дисциплін у південних областях України (40-ві роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.), маємо констатувати, що обмежена кількість наукових праць щодо розвитку післядипломної освіти вчителів до 80-х років ХХ століття не сприяла проведенню історико-педагогічної рефлексії функціонування означеної освітньої галузі загалом і післядипломної освіти вчителів філологічних дисциплін у південних областях України зокрема. Науковий пошук учених зосереджувався на дотичних проблемах освіти. Подальші ґрунтовні дослідження є джерелом наукового пізнання означеної проблеми: у фундаментальних історико-педагогічних працях простежено еволюцію змісту післядипломної педагогічної освіти, виявлено й схарактеризовано провідні тенденції функціонування означеної освітньої галузі,

виокремлено національну специфіку цього процесу. Опрацювання цих досліджень сприяло виявленню загальнодержавних особливостей розвитку післядипломної освіти вчителів філологічних дисциплін у південних областях України в 40-ві рр. ХХ ст. – на початку ХХІ ст. Дослідження наукового доробку вчених щодо регіональних особливостей розвитку післядипломної освіти вчителів у різних областях України та в АР Крим підтвердило тезу про необхідність виявлення таких регіональних особливостей в досліджуваному нами регіоні.

З огляду на зазначене актуальність нашого дослідження зумовлена необхідністю визначення особливостей розвитку післядипломної освіти вчителів філологічних дисциплін південних областей України в контексті досліджень вітчизняних науковців. Це й визначає коло питань подальшого наукового пошуку.

Список використаних джерел:

1. Кот Н. М. Сторінки історії Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти (1944 р. – початок 60-х рр.). *Педагогічний пошук*. 2015. № 1. С. 16–23. URL : <http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedp>.
2. Кришок С. В. Розвиток післядипломної освіти педагогічних кадрів в Україні (1944-1995рр.) : монографія. Львів : ЛОНМІО, 1997. 206 с.
3. Кузьмінський А. І. Теоретико-методологічні засади післядипломної педагогічної освіти в Україні (1944–1995 рр.) : дис. ... д-ра пед.наук : 13.00.04 / Інст. педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ, 2003. 481 с.
4. Несін Ю. М. Післядипломна педагогічна освіта Франції: здобутки та перспективи : монографія. Херсон : Айлант, 2014. 208 с.
5. Повышение квалификации педагогических кадров / под ред. И. Ф. Жерносека, М. Ю. Красовицкого, С. В. Кришока. Київ : Освіта, 1992. 190 с.
6. Полякова Л. І. Зміни в етнонаціональному складі населення Півдня України в 60–80-ті роки ХХ ст. *Південна Україна ХХ століття* : зап. наук.-досл. лабораторії історії Південної України. Запоріжжя : ЗДУ, 1998. № 1. С. 1–4.
7. Примакова В. В. Післядипломна освіта вчителів початкових класів в Україні (середина ХІХ-початок ХХІ століття) : монографія. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2014. 336 с.
8. Протасова Н. Г. Теоретико-методичні основи функціонування системи післядипломної освіти педагогів в Україні : автореф. дис... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 1999. 38 с. URL : <https://cutt.ly/wtQ0ob9>.
9. Синенко С. І. Розвиток післядипломної педагогічної освіти в країнах Західної Європи (Англія, Франція, Німеччина) : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. Київ, 2002. 19 с.
10. Худоминский П. В. Развитие системы повышения квалификации педагогических кадров советской общеобразовательной школы (1917–1981 гг.). Москва : Педагогика, 1986. 184 с.
11. Червінська О. Ю. Становлення та розвиток післядипломної педагогічної освіти в Автономній Республіці Крим : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. Київ, 2007. 20 с.
12. Чух Г. П. Післядипломна освіта вчителів філологічних дисциплін Півдня України в педагогічній теорії і практиці. *Педагогічний альманах* : збірник наукових праць / редкол.: В. В. Кузьменко (голова) та ін. Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти». 2018. Випуск 40. С. 183–188.

References:

1. Kot, N. (2015). Storinky istorii Volynskoho instytutu pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity (1944 r. – pochatok 60-kh rr.) [Pages of the history of the Volyn Institute of Postgraduate Pedagogical Education (1944 – early 60's)]. *Pedahohichniy poshuk*, 1, 16–23. Retrieved from <http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedp> [in Ukrainian].
2. Krysiuk, S. (1997). *Rozvytok pislidyplomnoi osvity pedahohichnykh kadrov v Ukraini (1944-1995rr.): monohrafiia* [Development of postgraduate education of pedagogical staff in Ukraine (1944-1995): monograph]. Lviv: LONMIO [in Ukrainian].

3. Kuzminskyi, A. I. (2003). *Teoretyko-metodolohichni zasady pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity v Ukraini (1944-1995rr.)* [Theoretical and methodological principles of postgraduate pedagogical education in Ukraine (1944-1995)]. (Doctor's thesis). Institute of Pedagogy and Psychology of Professional Education of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Kyiv [in Ukrainian].
4. Nesin, Yu. (2014). *Pislidyplomna pedahohichna osvita Frantsii: zdotutky ta perspektyvy: monohrafiia* [Postgraduate pedagogical education in France: achievements and prospects: monograph]. Kherson: Ailant [in Ukrainian].
5. Zhernosek, I., Krasovytskyi, M., & Krysiuk S., (Ed.) (1992). *Povyshenye kvalyfykatsyy pedahohycheskykh kadrov* [Professional development of teaching staff]. Kyiv: Osvita [in Russian].
6. Poliakova, L. (1998). Zminy v etnonatsionalnomu skladi naselennia Pivdnia Ukrainy v 60-80-ti roky KhKh st. [Changes in the ethno-national composition of the population of the South of Ukraine in the 60-80s of the XX century]. *Pivdenna Ukraina XX stolittia: Zapysky naukovo-doslidnoi laboratorii istorii Pivdennoi Ukrainy Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, 1, 1-4 [in Ukrainian].
7. Prymakova, V. (2014). *Pislidyplomna osvita vchyteliv pochatkovykh klasiv v Ukraini (sередyna XIX – pochatok XXI st.): monohrafiia* [Postgraduate education of primary school teachers in Ukraine (mid-XIX-early XXI century): monograph]. Kherson: KVNZ "Khersonska akademiia neperervnoi osvity" [in Ukrainian].
8. Protasova, N. G. (1999). *Teoretyko-metodychni osnovy funktsionuvannia systemy pislidyplomnoi osvity pedahohiv v Ukraini* [Theoretical and methodical bases of functioning of system of teachers' postgraduate education in Ukraine]. (Extended abstract of Doctor's thesis). National Pedagogical Dragomanov University. Kyiv [in Ukrainian].
9. Synenko, S. I. (2002). *Rozvytok pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity v krainakh Zakhidnoi Yevropy (Anhliia, Frantsiia, Nimechchyna)* [Development of the diploma pedagogical education in the regions of Western Europe (England, France, Germany)]. (Extended abstract of candidate's thesis). Central Institute of Postgraduate Education of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Kyiv [in Ukrainian].
10. Khudominskii, P. (1986). *Razvitie sistemy povysheniia kvalifikatsii pedagogicheskikh kadrov sovetskoï obshcheobrazovatelnoi shkoly (1917–1981 gg.)* [Development of the system of advanced training of pedagogical staff of the Soviet general education school (1917–1981)]. Moskva: Pedagogika [in Russian].
11. Chervinska, O. Yu. (2007). *Stanovlennia ta rozvytok pislidyplomnoi pedahohichnoi osvity v Avtonomnii Respublitsi Krym* [Establishment and development of educational and pedagogical education in the Autonomy of the Republic of Crimea]. (Extended abstract of candidate's thesis). Central Institute of Postgraduate Education of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Kyiv [in Ukrainian].
12. Chukh, G. (2018). *Pislidyplomna osvita vchyteliv filolohichnykh dystsyplin Pivdnia Ukrainy v pedahohichnii teorii i praktytsi* [Teachers' postgraduate education of philological disciplines of the South of Ukraine in pedagogical theory and practice]. *Pedahohichnyi almanakh*, 40, 183–188 [in Ukrainian].

Chuk G. P.,
orcid.org/0000-0002-6831-4204

**HISTORICAL AND PEDAGOGICAL RESEARCH OF THE PROBLEM
 OF DEVELOPMENT OF POSTGRADUATE EDUCATION OF TEACHERS
 OF PHILOLOGICAL DISCIPLINES IN SOUTHERN REGIONS
 (THE 40S OF THE XX CENTURY – THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY)**

The article is devoted to the consideration of historical and pedagogical researches on the problem of development of domestic postgraduate education of teachers of philological disciplines in the southern regions of Ukraine in the period of the 40s of the XX century – the beginning of the XXI century. The author traced how the main stages of formation and development of postgraduate teacher education were reflected in scientific and pedagogical sources.

It is proved that a small number of researches on the development of postgraduate teacher education until the 80s of the twentieth century did not contribute to the historical and pedagogical reflection on the functioning of this field in general and postgraduate education of teachers of philology in the southern regions of Ukraine in particular. The scientific research of scientists focused on the related problems of education. Further thorough research is a source of scientific knowledge of this

problem: in the fundamental historical and pedagogical works traced the evolution of the content of postgraduate pedagogical education, identified and characterized the leading trends in the functioning of this educational field, highlighted the national specifics of this process. Elaboration of these researches promoted revealing of national features of the development of postgraduate education of teachers of philological disciplines in the southern areas of Ukraine in 40th years of the XX-th century – at the beginning of the XXI century.

The historical and pedagogical searches devoted to the regional development of the researched branch of education are analyzed. The study of these materials allowed to highlight the features of the development of postgraduate teacher education in different regions of Ukraine, to emphasize the features of the southern regions of Ukraine, which had an impact on the functioning of this sphere.

The works of scientists studying the development of postgraduate pedagogical education in other countries are considered; this contributes to the possibility of extrapolating such experience to the modern educational space.

Key words: advanced training, postgraduate pedagogical education, teachers of philological disciplines.

Дата надходження статті: 23.10.2020 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, доцент Примакова В.В.